

Gör som Norge – låt folket få vinning av naturens rikedom

Dagens Nyheter den 3 december 2025

Sverige står inför en mineralboom driven av den globala omställningen till fossilfri teknik. Det finns i dag ett 70-tal aktiva prospekteringsbolag i Sverige. De flesta av dessa är utländska.

Med nuvarande lagstiftning tillfaller nästan hela värdet de enskilda exploatörerna som bryter järnmalm, sällsynta jordartsmetaller, koppar och andra strategiska råvaror. Vid en framtida expansion av sektorn kommer den svenska staten, och därmed det svenska folkhushållet, knappt att få någon ersättning alls för exploateringen av våra tillgångar.

Redan 2013 konstaterade två av oss (Roine och Spiro i rapporten "Utvinning för allmän vinning – en ESO-rapport om svenska mineralinkomster") att Sveriges mineraltillgångar i princip tillhör hela den svenska befolkningen. Ändå säger lagen att den som hittar och utvinner mineraler har rätt till hela det realiserade värdet. Allmänheten – ägaren – blir lottlös. Tillsammans med USA avviker Sverige från det internationella mönstret, där staten som grundregel äger mineralfyndigheterna.

Sverige har internationellt sett mycket låga avgifter och skatter kopplade till mineralutvinning. Detta har bidragit till att locka en våg av utländska gruvbolag, ofta med komplexa ägarstrukturer och med begränsad svensk beskattning.

Detta motiveras ibland med att gruvnäringen skapar arbetstillfällen för lokalsamhällen runt gruvor. Detta är dock tveksamt då branschen är mycket kapitalintensiv och väldigt få personer arbetar i gruvor. Gruvbrytning kan ofta ske på distans genom fjärrstyrning av robotar eller så kan bolag flyga in arbetarna. Därför är sysselsättningseffekterna sannolikt små.

På sikt finns samtidigt potentiella kostnader för både staten och lokalsamhället. När gruvan läggs ned ska markåterställning enligt lag bekostas av gruvföretaget. Men historiska erfarenheter visar att det finns risk att kostnaden i stället hamnar hos skattebetalarna om företaget till exempel försatts i konkurs.

På motsvarande sätt finns betydande risker i att miljöproblem i slutändan måste hanteras av staten, speciellt i lägen där omfattningen är så stor att kostnaden inte kan bäras av det ansvariga företaget. Eller om miljöeffekten kommer med fördröjning. Staten och lokalsamhället tar i praktiken stora miljörisker, samtidigt som man avhänt sig den ekonomiska uppsidan.

Dagens lagstiftning tillkom i en helt annan tid där det i praktiken var omöjligt för utländska gruvbolag att få tillstånd att verka i Sverige (1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom och gruva med mera), arbetsmarknaden var begränsad till svenskar och möjligheterna till internationell skatteplanering var minimala och bolagsskatten var över 50 procent. Detta förändrades 1992 när ny lagstiftning helt avreglerade utländska företags rätt att förvärva svenska bolag och fast egendom.

Kontrasten mot Norges hantering av sina naturresurser är slående. När oljan började utvinnas valde Norge att låta staten ta en mycket stor del av värdeskapandet. Det skedde genom hög skatt på övervinster, starkt statligt ägande i produktionen och en statlig fond som investerar vinsterna långsiktigt.

Norska skatten på oljevinster är mycket hög och staten får en stor del av den resterande vinsten genom delägarskap i oljebolag. Detta har inte skrämt bort oljebolagen, då Norge är politiskt stabilt och den höga skatten skapar incitament för politiken att inte ändra reglerna. De statliga intäkterna sätts in i norska oljefonden som i dag uppgår till cirka 20 000 miljarder kronor, vilket motsvarar tre svenska bnp. Den fungerar både som en buffert för kommande generationer och som en möjlighet att löpande använda överavkastningen till angelägna samhällliga behov.

Ett system likt det norska skulle med fördel kunna införas även för mineralutvinning i Sverige, särskilt som den svenska gruvnäringen kan komma att kraftigt växa och bestå av en stor andel privatägda, utländska företag. Det säkerhets- och geopolitiska värdet av egen mineralutvinning är ett starkt skäl att utöka svensk gruvverksamhet. Men, som det norska systemet visar, betyder inte det att vi behöver ge bort det ekonomiska värdet. Geopolitiska mål är förenliga med hög statlig vinstdelning.

Sverige måste nu reformera regelverket så att utvinning av våra gemensamma tillgångar också stärker vår nationella välfärd. Här är tre centrala policyförslag:

1. Inför en norsk modell för beskattning av övervinster

En statlig vinstskatt ovanpå bolagsskatten ger det svenska folkhushållet rättmätig del av vinsterna. Eftersom den extra vinstskatten bara utgår om vinst faktiskt genererats, lär investeringsviljan förbli tillräckligt stark.

2. Inrätta en svensk mineralfond

Precis som Norge fonderar oljepengarna bör Sverige fondera intäkterna från mineralutvinning, och helst enbart använda avkastningen från fonden. Det är ett transparent sätt att låta även framtida generationer få del av resursernas värde.

3. Skärp kraven på finansiella garantier för återställning

För att undvika att nedlagda gruvor lämnas som miljöskulder måste staten kräva tillräckliga säkerheter i förväg. Exempelvis genom obligatorisk koncernborgen och krav på att prospekterings- och gruvbolagen tecknar obligatoriska och omfattande försäkringar för att täcka kostnader vid olyckor eller miljöproblem. Även de som uppstår med lång fördröjning. Det ska inte vara billigare för en gruvkoncern att låta sitt svenska driftsbolag gå i konkurs än att ta ansvar.

Man kan och bör diskutera detaljerna kring utformning av punkterna ovan, liksom hur intäkter ska delas mellan staten och lokalsamhället. Med nuvarande regler finns dock inget att diskutera; alla potentiella vinster hamnar hos exploitören. Sverige behöver en modern mineralutvinningspolitik som bygger på två enkla principer: naturresurser under jord tillhör medborgarna och de företag som bryter dem ska ersätta ägaren – det svenska folket – på ett rimligt sätt.

I dag sker inte detta. Sverige ger bort värden som i andra länder finansierar välfärdstjänster, infrastruktur och framtida välstånd. Med ett nytt regelverk kan vi göra som Norge: låta våra naturresurser komma hela samhället till del – inte bara de bolag som håller i spaden.

Magnus Henrekson

Jesper Roine

Daniel Spiro